

PETROL FİYATLARINDAKİ DÜŞÜŞÜN ÖTEKİ YÜZÜ

Petrol fiyatları, 2014 yılının sonuna doğru beklenmedik bir şekilde düştü. Temmuz ayında 115 dolar olan Brent petrol, Ekim ayında 85 dolara, Kasım ayında 60 dolara ve son olarak Ocak ayında 45 dolara kadar gerileyerek tarihi bir düşüş gösterdi. Bu ilk bakışta Türkiye gibi petrol açısından oldukça dışa bağımlı bir ülke için olumlu gözükebiliyor. Ancak fiyat düşüşünün uluslararası yan etkileri Türkiye’de ciddi sıkıntılara yol açabilir.

Öncelikle petrol fiyatları konusunda Türkiye açısından iki olumlu nokta var. Bunlar cari açık ve enflasyon. 2015 yılında petrol fiyatlarının ortalama olarak 50 dolar civarında seyredeceğini dikkate alırsak, bu geçen yıla göre neredeyse yarı yarıya bir döviz tasarrufu sağlanabileceği anlamına geliyor. Bu da döviz maliyetlerinin arttığı bir dönemde Türkiye açısından çok büyük bir önem taşıyor. Çünkü bu düşüş, cari açığımızın azalmasına, enflasyon beklentisinin iyileşmesine ve enflasyonun düşmesine önemli katkılar sağlayabilir.

¹ <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1307/Aysegul+Aytac>

Peki petrol fiyatlarındaki düşüşün sadece olumlu etkileri mi olacaktır? Bu sorunun cevabı orta ve uzun vadede bakıldığında değişmektedir. Petrol fiyatlarındaki bu çöküş, komşu ülkelerde sıkıntıya yol açacak, bu sıkıntı da zamanla Türkiye’de hissedilecek. Açıklayalım.

Tablo 1: En Fazla Ham Petrol İhracatı Yapan Ülkeler ve Türkiye’nin bu ülkelere olan ihracatı, 2005, 2009, 2013

	En Fazla Ham Petrol İhracatı Yapan Ülkeler, (1,000 b/d)			Türkiye’nin İhracatı, (Bin \$)		
	2005	2009	2013	2005	2009	2013
Suudi Arabistan	7,208	6,268	7,571	962.156	1.768.216	3.191.482
Rusya	4,835	4,967	4,710	1.859.187	3.189.607	6.964.209
BAE	2,195	1,953	2,701	1.143.728	2.896.572	4.965.630
Irak	1,472	1,906	2,390	1.820.802	5.123.406	11.948.905
Nijerya	2,326	2,16	2,193	66.347	69.023	412.668
Kanada	1,357	1,486	2,137	221.323	239.868	939.953
Kuveyt	1,650	1,348	2,058	266.090	165.941	334.955
ABD	20,3	45	2,018	3.135.163	3.751.552	5.640.247
Venezuela	1,787	1,608	1,937	12.620	41.699	75.826
Angola	946	1,77	1,669	2.659	47.758	263.805
Meksika	2,021	1,312	1,271	35.337	152.166	238.712
İran	2,394	2,406	1,215	813.031	2.024.546	4.192.511

Kaynak: TÜİK, OPEC

Tablo 1, 2005, 2009 ve 2013 yılları için, en fazla ham petrol ihracatı yapan ülkeleri ve Türkiye’nin bu ülkelere olan ihracat rakamlarını gösteriyor. Buna göre, 2005 yılında en fazla petrol ihraç eden ülkelere yapılan ihracatımız, toplam ihracatın yaklaşık %14’ünü oluştururken, bu rakamın 2009 yılında %19’a, 2013 yılında ise %26’ya çıktığı görülüyor. Bu da Türkiye’nin bu ülkelere olan bağımlılığının ve bu ülkelerin Türkiye’nin dış ticaretindeki payının gittikçe arttığını gösteriyor.

Bir örnekle açıklamak gerekirse, Irak, İran, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkeler hem dünyanın en büyük petrol ihracatçıları, hem Türkiye’nin en fazla ihracat yaptığı ülkeler arasında yer alıyor. Aşağıdaki tabloda bu ülkelere 2013 yılı için petrolün toplam ihracat ve GSYİH içindeki payı verilmektedir.

Tablo 2: Petrolün Toplam İhracat İçindeki Payı (%), Petrolün GSYİH İçindeki Payı (%), 2013

	Petrolün Toplam İhracat İçindeki Payı (%)	Petrolün GSYİH İçindeki Payı (%)
Suudi Arabistan	85,3	43,17
BAE	33,2	31,8
Irak	99,6	38,9
Kuveyt	94,3	58,9
İran	62,6	16,9
Rusya	32,9	8,3

Kaynak: Comtrade, IMF, 2014

Tabloya bakıldığında Irak ve Kuveyt sırasıyla %99,6 ve %94,3 ile ihracatlarının petrole olan bağımlılığı en yüksek iki ülke olarak karşımıza çıkıyor. Aynı zamanda Kuveyt'in GSYİH'sinin yarısından fazlasının petrole bağlı olduğu görülüyor. Petrol fiyatlarındaki düşüşün bu ülkelere olan etkilerine bakmak için 2009 yılına göre bir değerlendirme yapalım. Petrol fiyatları 2009 yılında bir önceki yıla göre %35 oranında değer kaybederek 60 dolar civarına düşmüştü. Bu düşüş ve o yıl yaşanan küresel ekonomik daralmanın da etkisiyle birlikte, önemli ekonomik göstergeler olan GSYİH, ihracat ve ithalat üzerinde önemli değişiklikler gözlemleniyor. Sözü edilen bu göstergeler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir².

Tablo 3: İhracat, GSYİH, Petrol Gelirleri, Toplam İthalat, Türkiye'den İthalat, Bir Önceki Yıla Göre Değişim (2008-2009), %

	İhracat	GSYİH	Petrol Gelirleri	Toplam İthalat	Türkiye'den İthalat
Suudi Arabistan	-17	-37	-42	-8	-12
Birleşik Arap Emirlikleri	-20	-19	-46	-15	-66
Rusya	-34	-26	-38	-32	-48
Irak	-36	-15	*	*	*
Kuveyt	-31,5	-23	-49	*	*

Kaynak: WDI, Comtrade

Tablo 3'te görüldüğü üzere 2009 yılında Irak, Kuveyt, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Rusya'nın ihracatları ve GSYİH'ları, bir önceki yıla göre önemli oranlarda düşmüştür. Irak bu beş ülke içinde en fazla ihracat kaybına sahip olan ülke olurken, Suudi Arabistan %37 oranında GSYİH düşüşü yaşamıştır. Bunu da ülke ekonomilerinin kötüye gittiğinin bir kanıtı olarak görebiliriz. Tablodan bağımsız olarak duruma Rusya açısından bakacak olursak, bütçe gelirlerinin yaklaşık %50'sini petrol ve doğalgazdan karşılayan komşumuz³, petrol fiyatlarındaki 1 dolarlık düşüşün karşılığının döviz gelirlerinin yaklaşık 2 milyar dolarını kaybetmektedir. Bu da Rusya açısından bir ekonomik kriz anlamına geliyor. Peki bu ülkelerin yaşadıkları olumsuzlar Türkiye için neden önemli?

Bu soruya cevap vermek için, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt ve Rusya örneğini ele alalım⁴. 2009 yılında petrol fiyatlarında yaşanan düşüş ile birlikte petrol ihraç eden bu ülkelerin petrol gelirlerinin ciddi oranlarda azaldığı görülüyor. Bu da toplam ihracat gelirlerinde bir azalma anlamına geliyor. Dolayısıyla bu ülkelerin gelirlerindeki küçülme, Türkiye ile aralarındaki ticareti de etkiliyor. Yine 2009 yılı verilerine göre bir değerlendirme yaparsak, bu ülkelerin ekonomilerindeki olumsuzluğun toplam ithalatlarına da yansıdığı göze çarpıyor. Burada asıl önemli olan nokta ise, bu ülkelerin Türkiye'den yaptıkları ithalattaki düşüşün, toplam ithalat düşüşlerinden daha fazla olmasıdır. Şöyle açıklayalım: 2009 yılında Rusya'nın toplam ithalatı yüzde 32 oranında düşerken, Türkiye'den yapılan ithalat ise yüzde 48 oranında düşmüştür. Bu durum Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri için de geçerlidir. Türkiye'nin Suudi Arabistan'a olan ihracatındaki düşüş, ülkenin yaşadığı toplam ithalat düşüşünden %16 daha fazladır. Birleşik Arap Emirlikleri için ise bu rakam toplam ithalattaki düşüşe göre %51

² Irak ve Kuveyt, veri yetersizliğinden dolayı incelenememiştir.

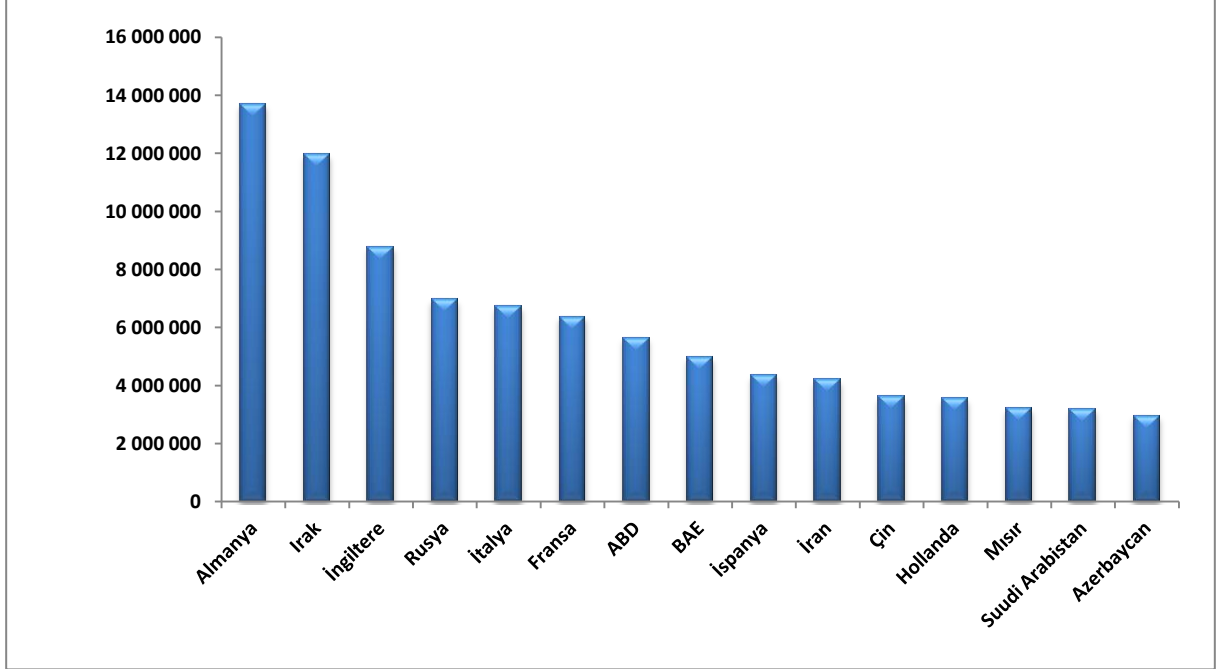
³ Güven Sak, Petrol fiyatlarındaki düşüş, Türkiye'nin görece görünümünü olumlu etkiler

<http://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/4968>

⁴ Veri yetersizliğinden dolayı İran ve Irak tabloya eklenememiştir.

fazladır. Bu noktada görülen o ki bu ülkelerin ekonomilerinde meydana gelen olumsuzluklar ülkelerin toplam ithalatlarını da olumsuz etkilemekte ve dahası Türkiye’den ithalatları daha ağır bir şekilde etkilenmektedir.

Grafik 1: Türkiye’nin En Büyük İhracat Ortakları, 2013

Kaynak: TÜİK

Grafik 1, Türkiye’nin 2013 yılındaki ilk 15 ihracat ortağı ülkeler göstermektedir. Bu tabloya bakıldığında, dünya genelinde en büyük petrol ihracatçısı olan Rusya, BAE, İran ve Suudi Arabistan’ın gibi ülkelerin, Türkiye’nin en büyük ihracat ortakları arasında yer aldığı görülüyor. Bu ülkeler Türkiye’nin toplam ihracatının yaklaşık %48’ini temsil etmektedir. Bu da, petrol fiyatlarındaki düşüşün ticarete olan etkisi göz önüne alındığında, Türkiye için olumsuzluğun işaretlerini veren önemli bir diğer göstergedir.

Durumu biraz daha da basite indirgemek gerekirse, petrol fiyatlarındaki düşüşün uzun vadede öne çıkan olumsuz etkileri, ihracat, ithalat ve turizm gelirlerinin düşmesi, diğer taraftan da Türkiye’de, 2009 yılında doğrudan sermaye girişlerinin bir önceki yıla göre %56 oranında azaldığı göz önünde bulundurarak, doğrudan sermaye girişlerinin azalması olarak sıralandırabiliriz. Buradan da kamu ve özel sektör harcamalarındaki bu daralmanın ekonomik büyümemizi olumsuz etkileneceğini söyleyebiliriz.

Turizm açısından bakarsak, 2013 yılı verilerine göre ülkemize gelen toplam turist sayısı içinde petrol ihraç eden 12 ülkenin payı (Tablo 1) yüzde 21 civarında olduğunu görüyoruz. Rusya’nın turizm sektörümüzde olan etkisi hakkında bir parantez açmakta fayda var. 2013 yılında Türkiye’ye giriş yapan yaklaşık 35 milyon turistin 4 milyonu Rusya’dan geldi. Yani Türkiye’ye turist gönderen ülkeler arasında Rusya Almanya’dan sonra ikinci sırada yer alıyor. Bilindiği gibi insanların gelirlerinde azalma olduğu zamanlarda, harcamalarını öncelikle kısıtıldığı alanlardan biri

tatil harcamaları oluyor⁵. Dolayısı ile petrol fiyatlarının uzun süre bu seviyelerde kalması ve ülke ekonomilerinin olumsuz gidişatlarının devam etmesi halinde ülkemize gelen turist sayısında yaşanabilecek azalış dikkate alınmalıdır. Bu açıdan bakıldığında Rus turistlerin 2013 yılında ülkemizde kişi başına harcadıkları ortalama 571⁶ dolar Türkiye için hiç de azımsanılacak bir döviz kaybı olmayacaktır. Yani turizm alanına bakıldığında, petrol fiyatlarındaki düşüş önce o ülke vatandaşlarının cebini yakacak, daha sonra da bizimkini.

Petrol fiyatlarındaki düşüş ilk bakışta olumlu gözükse de, uzun vadede işler değişiyor ve Türkiye'ye olan olumsuz etkilerinin de ortaya çıkması çok uzak bir ihtimal olarak görülüyor. Petrol ihraç eden ülkelerin birçoğunun Türkiye'nin hem önemli ihracat ortakları olması hem de jeopolitik komşusu konumunda olmaları nedeni ile küresel ortamda yaşanan bu olumsuz havanın Türkiye'yi teğet geçmesi bu kez zor gibi görünüyor. Evet, petrole verdiğimiz paranın büyük bir kısmı cebimizde kalacak. Ancak düşük petrol fiyatların devamlılığı ve ekonomilerinin petrole olan bağımlılığı yüksek ülkeler göz önüne alındığında, bu durum, ülkelerin ihracat gelirlerinin düşmesi, ithalatlarının azalması, dahası dünya ticaretinin azalması ve ekonomik büyümenin düşmesi anlamına geliyor. Tablo 3'te görüldüğü üzere, ülkelerin ekonomilerindeki olumsuzluklar Türkiye'den yaptıkları ithalatlarını toplam ithalatlarına göre daha yüksek oranda etkilemektedir. Bu durumun nedenleri iyice araştırılmalı, söz konusu ülkelere ihracatımızın kompozisyonunun bu noktada ne kadar rol oynadığı ortaya konulmalıdır.

Petrol fiyatlarındaki düşüşten kaynaklanan kazancımızı ölçmemiz mümkün, ancak kayıplarımızı ölçmemiz çok daha zor olacak. Bu nedenle karar vericilerimizin dikkatli ilerlemesi gerekiyor. Bu süreci aslında bir fırsata çevirmemiz de mümkün. Tek bir emtiaya bağımlı olan ülkeler ile dış ticaretimizin ağırlığını düşürerek, mevcut dış ticaret pazarlarımızı ve ihracat ürünlerimizi çeşitlendirmeye yönelebiliriz. Böylece dış dünyayla olan bağlarımızı daha istikrarlı bir raya oturtmuş oluruz.

⁵ Ryan, Chris, 2003. Recreational Tourism: Demand and Impacts.

⁶ TÜRSAB.